

Kutatási beszámoló

(Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj; Párizs, 2022/2023.)

2022. szeptemberétől 2023 augusztusáig 12 hónapot tölthettem a Francia Nemzeti Levéltárban (*Archives nationales de France*) és a Francia Nemzeti Könyvtárban (*Bibliothèque nationale de France*) a Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj keretein belül. Ennek során az MTA-ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport Szögi László vezetette újkori szekciója számára végeztem kutatásokat a Habsburg Birodalom területéről francia egyetemeken felsőfokú tanulmányokat folytató hallgatókról.

A kutatócsoport korábbi franciaországi kutatómunkáját a tervezettekkel ellentétben hosszú időn keresztül sajnálatos módon nem sikerült lezárni, tekintettel a forrásadottságokra, amelyek rendkívül megnehezítik a francia felsőoktatásban tanulmányokat folytató diákokra vonatkozó adatok feltárását, illetőleg gyűjtését. E nehézség az európai gyakorlatban használt nyilvántartások, elsősorban anyagkönyvek mellőzéséből fakad. A francia egyetemek újkori forrásanyagának (az 1890-es éveket megelőzően) rendkívül hiányos, jelentős része elpusztult, míg a megőrzött iratok nehezen kutathatóak bizonyos forrástípusok, így anyagkönyvek hiányában. Az okok közismertek a francia forradalom alatt, a konvent a korábban létesült összes felsőoktatási intézményt bezáratta, 1793. szeptemberében. Változást az egyetemek működésében, az oktatás szerkezetében is Napóleon korszaka hozott, az 1806-os az Université Impériale létesítést elrendelő alapító okirata egy centralizált, központosított felsőoktatás kialakítását célozta. (A korábbi önállóság visszanyerésére 90 évet kellett várni.)

A francia felsőoktatásban bekövetkezett változások ezzel összefüggésben az adminisztrációt is érintették, s a napóleoni reformot követően anyakönyvi nyilvántartások hiányában alkalmazott beiratkozási lapok, vizsganyilvántartások, illetve a hallgatók személyi dossziéinak áttekintése jóval jelentősebb időráfordítást igényel a korábban elvégzett kutatómunkánál, így kutatóútjuk során feltáró munkájuk csak az iratanyag töredékének áttekintését tette lehetővé, ahogyan arra Szögi László és Varga Júlia is utaltak a francia peregrinációt is bemutató 2018-ban megjelent munkájukban.

A korábbi tudományos tevékenységem fókuszában, valamint ezt megelőzően egyetemi tanulmányaim elsődleges célja a dualizmus politika- és kultúrtörténeti feltárása volt. Ennek részeként egyik fő kutatási területem a Habsburg-család magyarországi jelenlétének és hatásának vizsgálata, míg másik fontos elemét a művelődéstörténeti kérdések jelentették. A kultúrtranszferrel kapcsolatos kutatások a Magyar tudomány és a felsőoktatás külföldi kapcsolatainak feltárására irányultak. Ennek során a 2000-es évek elején bekapcsolódhattam a Szögi László által vezetett peregrinációs kutatásokba,

melynek keretében Ausztriában, Romániában és magyar gyűjteményekben folytathattam kutatásokat e témakörben.

A kutatási tervben jelzettek szerint mobilitásom deklarált célja a kutatócsoport korábban megkezdett kutatásainak folytatása volt, így a magyar szempontból releváns párizsi felsőoktatási intézmények eddig fel nem tárt részének vizsgálata és a magyar illetőségű (valamint a Habsburg Birodalom, illetőleg a további összehasonlító vizsgálatokhoz a Közép-európai térségre) vonatkozó hallgatói adatok kigyűjtése volt az *Archives nationales de France*-ban. Az időhatárt eredetileg a Monarchia fennállásáig 1918-ig határoztuk meg, mindazonáltal amennyiben ezt a rendelkezésre álló források lehetővé tették ettől több esetben is eltértem, kibővítve a két világháború közötti periódusra is feltáró munkámat.

A támogatott kutatási időszak első szakaszában a korábban is ismertetett módon a Sorbonne Orvosi Karán, valamint a Természettudományi Karán zajló (korábban nem vizsgált) képzéseket választó diákok tanulmányainak feltárásához a rendelkezésre álló személyi lapok és vizsganyilvántartások átnézését végeztem el. Ezt követően kezdtem meg a Jogi kari személyi dossziék átvizsgálását (melyek a beiratkozáshoz szükséges iratok, valamint a beiratkozott félévek és vizsgák nyilvántartásait, illetőleg adatait tartalmazták), majd a licenciatusi fokozatot szerzők nyilvántartásainak közép-európai szempontból való kutatásával folytattam munkámat. E feltárás a fokozatot szerzők esetében az anyag kiterjedt a „vidéki” francia egyetemeken (Poitiers, Grenoble, Lyon, Angers, Toulouse, Dijon, Montpellier, Rennes, Paris, Bordeaux, Aix, Marseille, Caen, Lille, Nancy, Alger stb.) tanult személyekre is, így más – korábban szintén nem vizsgált – intézményekből is nyertünk adatokat.

A Közép-Európai régióból vett összehasonlítások alapján a francia egyetemeket – ahogyan ezt a korábban folytatott kutatások is igazolták – előszeretettel választották a cári birodalomból érkező orosz hallgatók, valamint a felosztott Lengyelországból származó diákok mellett tekintélyes számban érkeztek a Román Királyság területéről is Franciaországba. A Habsburg Birodalomból eddigi nyilvántartásaink szerint (összegző jelleggel) a peremterületeken élő nemzetiségek (többségében románok, szerbek, esetenként szászok) kívántak francia területen tanulmányokat folytatni, míg a magyar hallgatók száma elenyésző (kivéve elsősorban a művészeti, beleértve az alkalmazott művészeteket is így az építészetet, valamint csekélyebb mértékben a természettudományi illetve bizonyos bölcsészettudományi területeket). Ebből fakadóan a fellelt, korábban a Magyar Királyság (és társországai) területén született hallgatók többsége Erdélyből, Partiumból, valamint csekélyebb számban Horvátországból, Szlavóniából származott. Jelentősebb számot képviselnek a Monarchiához csatolt Galliciából származó lengyel diákok is.

A fent felsorolt több tízezer személyi dosszié és mikrofilm felvétel átnézése több hónapot vett igénybe, ezt követően kerülhetett sor az *École Normale Supérieure* hallgatói anyagainak feltárására. Az intézményben feltárt magyar diákok többsége az Eötvös

Collegiummal való együttműködés keretében folytathatott (többségében 1 évre kiterjedő) tanulmányokat Párizsban. Az erre vonatkozó hivatali levelezésből csak hiányos anyaggyűjtésre nyílt lehetőségem, melyet további (kontroll)források bevonásával kívánnék pontosítani az Eötvös Collegium vonatkozó levéltári anyagainak áttekintésével.

Ezt követően a jelentősebb eredményt ígérő művészeti képzés feltárására fókuszáltam kutatásaim során, elsőként a *Conservatoire* anyagát kívántam áttekinteni. A kutatásokat jelentősen megnehezítette, hogy a korábban felsorolt intézményekkel ellentétben e képzési rendszerben más típusú nyilvántartásokra és iratanyagokra támaszkodhattam a hallgatókra vonatkozó releváns személyi adatok gyűjtése során. A legfontosabb forrásbázist a növendékekkel kötött hallgatói szerződések jelentették, melyekből több a prozopográfiai kutatásom szempontjából fontos adat is kinyerhető volt (szülők foglalkozása, családi állapot, anyagi háttér stb.).

A kutatást nehezítette nemcsak a zenei képzés esetében az iratok rossz állapota, vagy a *Conservatoire*-t tekintve az egyes iratanyagokhoz való hozzáférés megtagadása szükségesnek ítélt levéltári munkák következtében. Így e képzésről egyelőre a forrásokhoz való hozzáférést kísérő nehézségekből fakadó hiányok következtében általános tendenciák nem állapíthatók meg.

Ezzel párhuzamosan megkezdtem a magyar hallgatók körében is rendkívül népszerűnek bizonyult (1872-ben alapított) *École Libre des Sciences Politiques* (később SciencesPo) archívumának áttekintését, illetve anyagainak feldolgozását is. A SciencesPo-ban folytatott kutatások során ismét a specifikus forrásadottságok jelentették a legnagyobb kihívást. Többségében valamely szempontok alapján összeállított hallgatói listákból, vizsganyilvántartásokból sikerült elvégezni a Habsburg Birodalomhoz kötődő peregrinusok adatainak részleges feltárását. Az egyes irattípusok többsége (pl.: vizsgajegyzőkönyvek) csak a nevet tüntette fel, később esetenként a nemzeti hovatartozást is. A prozopográfiai vizsgálatok teljességéhez szükséges további kiegészítő információk összegyűjtését a későbbiekben kívánám elvégezni. Általánosságban mindazonáltal megállapítható, hogy Monarchiából érkezők többsége a diplomataképzést választotta. (Emellett népszerű volt a hallgatók körében az általános valamint a gazdasági szak is.)

Emellett közismerten a képzőművészetek terén képzési profillal rendelkező intézmények váltak igazán népszerűvé a Habsburg Birodalomból származó diákok körében. Az *Archives nationales de France*-ban folytatott kutatásaim során az *École nationale supérieure des beaux-arts de Paris* (mikrofilmen hozzáférhető), valamint az állami képzés mellett a magánintézmények sorából a *Julien Academie* (AS 63.) iratanyagának áttekintését is elvégeztem. Az adatgyűjtés során nehézséget jelentett a *Beaux-Arts de Paris* hallgatóinak rekonstruálása során, hogy egyes irattípusok így a kronologikus, illetőleg alfabetikus rendben összeállított hallgatói jegyzékek egy része mindössze a diákok családnevét, születési dátumát, valamint a belépés időpontját

rögzítette, ellenben a nemzetiségre, vagy születési helyre, valamint vallásra vonatkozóan nem közölt információt.

A támogatott kutatási időszak utolsó szakaszában az *École des langues orientales* (AN 62AJ) iratanyainak feltárásával folytattam kutatásaimat, ennek során az intézményben megőrzött beiratkozási lapokat, valamint féléves tandíj befizetési nyugtákat tekintettem át, a hallgatói adatok összeállításának reményében.

A Francia Nemzeti Levéltárban folytatott kutatómunkám utolsó két hónapjában az egyházi képzés is előtérbe került katolikus és református teológiai karokkal kapcsolatos iratok áttekintésével, valamint az egyes akadémiák (Académie d'Aix; Académie d'Alger; Académie de Besançon; Académie de Bordeaux; Académie de Caen; Académie de Dijon; Académie de Douai; Académie de Grenoble; Académie de Lyon; Académie de Montpellier; Académie de Nancy; Académie d'Orléans; Académie de Paris; Académie de Poitiers, Académie de Rennes; Académie de Strasbourg; Académie de Toulouse) anyagainak feltárásával zárult.

Összességében úgy vélem munkám eredménnyel zárult tekintve, hogy a tizenkét hónapos kutatás során számos olyan forrást tekinttem át, valamint ebből olyan mennyiségű hallgatói anyagot gyűjtöttem össze, amelyek elengedhetetlenek a kutatócsoport korábban kényszerűen félbemaradt kutatómunkájának lezárásához, a hallgatói adatbázis bővítéséhez. A későbbi terveket tekintve a kutatási tervben vállaltak szerint a feltárt kutatási eredményeket tanulmányok formájában, valamint egy újabb már az új kutatási eredményeket is megjelenítő kötet összeállításával kívánám közzétenni. A beszámoló végén kívánám megköszönni a Tempus Közalapítvány munkatársainak, különösen a pályázat referensének, Lőrök Lillának a segítséget és támogatást, amellyel igyekeztek az ösztöndíjas időszakban felmerülő adminisztrációs terheket elhárítani s ezzel megfelelő kutatási feltételeket biztosítani számomra. Emellett köszönettel tartozom a Francia Nemzeti Levéltár munkatársainak, valamint a SciencesPo archívumában dolgozó levéltárosoknak is, akik úgyszintén mindent megtettek kutatásaim gördülékeny menetének biztosítása érdekében. Emellett hála illeti kutatásvezetőimet Karády Viktort és Szögi Lászlót is folyamatos szakmai tanácsaikért és áldozatkész segítségükért, amely elősegítette az eredményes kutatást.

Budaörs, 2023. szeptember 29.